

ประธานแห่งสิทธิ: กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีเขียวอย่างยั่งยืน
Subject of Rights: Environmental Rights Mechanism Suitable for Sustainable Protection
and Preservation of The Natural Environment.

จุฬาพัฒน์ กิระติภูมิธรรม¹, ภูมิ โชคเหมาะ², วิภาพร เนติจิระโชติ³, ณรงค์ พลมาตย์⁴ และอรุณชัย ชื่นสงวน⁵

Julapathana Kiratiphumtam¹, Poom Chokmoh², Wipaporn Netijrachot³, Narong Ponmart⁴ and Autthasiti Chuensansguan⁵

^{1,3}อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

²อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

^{4,5}นักวิจัยอิสระ

^{1,3}Lecturer from the Faculty of Law Krirk University

² Lecturer from the the Faculty of Law Sripatum University

^{4,5}Independent Researcher

Corresponding Author Email: Kjulapathana@gmail.com

Received: 3 March 2023

Revised: 18 April 2023

Accepted: 20 April 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม 2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทศบัญญัติสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนการทศบัญญัติสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง 3. เพื่อศึกษากลไกแห่งสิทธิของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย และ 4. เพื่อศึกษากลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีเขียวอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจำนวน 25 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจงทั้งหมด แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มีทัศนะว่า “Man above all and abuse nature” ส่งผลต่อระบบความคิดที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติได้ และธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของมนุษย์” 2) ความแตกต่างในการรับรองให้ธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) ความแตกต่างในการกำหนดให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) หรือวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และความแตกต่างในการกำหนดสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) กับสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) 3) ในมิติทางกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายหลายประเทศกำหนดกฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติ ทั้งในประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณีซึ่งศาลได้สร้างหลักกฎหมายต่างก็ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ส่วนกฎหมายของไทยยังไม่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่อย่างใด แต่สิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่กฎหมายไทยเป็นเพียงสิทธิเชิงกระบวนการในกฎหมายอื่น ไม่ใช่กฎหมายการรับรองสิทธิของธรรมชาติโดยตรงอย่างเช่นต่างประเทศ และ 4) การรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) ให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Rights) ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองโดยตรง จึงเป็นกลไกแห่งสิทธิที่เหมาะสมในการคุ้มครองและรักษาสีเขียวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ประธานแห่งสิทธิ, วัตถุแห่งสิทธิ, สิทธิของธรรมชาติ

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the relationship between environmental worldviews and environmental rights mechanisms 2. to compare rights mechanisms under the human-centered environmental law paradigm with the eco-centered environmental law paradigm 3. to study the rights mechanism of international environmental law. foreign laws and Thai laws and 4. to study mechanisms of environmental rights that are suitable for sustainable protection and preservation of the environment. is a qualitative research. A research tool is an interview form with a target group of 25 people from all purposive selection. The information gathered from interview forms and related documents were then content analysis. The results showed that 1) Human-centered environmental worldview, with the view that "Man above all and abuse nature" affects the thinking system that makes humans believe that "Humans are above nature. can control nature and nature is only a property for the benefit of man" 2) the difference in the recognition of nature as a legal person, the difference in designating the natural environment as the subject of right or object of right and the difference There is a difference in the definition of procedural rights and content rights 3) In the dimension of international law and law, many countries prescribe environmental legislation to ensure the rights of nature. In either written law countries or customary legal systems where courts establish their legal principles, the rights of nature are recognized. The law of Thailand does not recognize the rights of nature in any way. But environmental rights that appear in Thai law are only procedural rights in other laws. It is not a direct recognition of the rights of nature like foreign countries and 4) The recognition of legal person status to the natural environment as the subject of rights will result in the natural environment being directly protected. Therefore, it is an appropriate right mechanism to protect and preserve the environment sustainably.

Keywords: Subject of Rights, Object of Rights, Rights of Nature

บทนำ

สิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของความยั่งยืน (The Environment as A Basic for Sustainability) แต่ในศตวรรษที่ 21 นี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ทุกประเทศได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากความเชื่อมโยงกันของระบบนิเวศโลก ทำให้ประเทศต่าง ๆ ไม่สามารถจำกัดขอบเขตของผลกระทบที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของมวลมนุษยชาติ และเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของรัฐบาลสมาชิกสหประชาชาติ ในความพยายามร่วมมือกันแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมหลายรูปแบบผ่านนโยบายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Policy) โดยกำหนดนโยบาย และกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Law) หรือข้อตกลงพหุภาคีระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม (Multilateral Environmental Agreement: MEAs) มากกว่า 200 ฉบับ ทั้งที่เป็น Hard Law ที่มีผลผูกพันทางกฎหมายที่รัฐภาคีต้องปฏิบัติตาม เช่น อนุสัญญา กฎบัตร พิธีสาร ข้อตกลง หรือที่เป็น Soft law ที่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย แต่ก็ยังเป็นหลักเกณฑ์ที่รัฐภาคีควรนำไปปฏิบัติ เช่น ปฏิญญา แผนปฏิบัติการ ฯลฯ (สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ, 2556) ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมรวมถึงกลไกแห่งสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม (Mechanism of Environmental Rights) โดยมีเป้าหมายเพื่อการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีกลไกด้านนโยบาย แผนการจัดการ และกฎหมายสิ่งแวดล้อมต่างประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่สามารถ

แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ตรงกันข้ามกับทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรต้องทบทวนถึงประสิทธิภาพของกลไกทางกฎหมายที่ประชาคมโลกรวมถึงประเทศไทยใช้แก้ปัญหา ซึ่งการวิจัยนี้ จะศึกษาเฉพาะกลไกแห่งสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม (Mechanism of Environmental Rights) เท่านั้น

คำว่า “กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม (Mechanism of Environmental Rights)” ในงานวิจัยนี้มีลักษณะที่สำคัญอยู่ 3 ประการ กล่าวคือ 1) กลไกแห่งสิทธิที่รับรองให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย 2) กลไกแห่งสิทธิที่กำหนดให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) หรือวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และ 3) กลไกแห่งสิทธิที่กำหนดให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) กับสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) จากการสำรวจกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม (Mechanism Of Environmental Rights) แบ่งเป็น 2 กระบวนทัศน์ ได้แก่ กลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental Legal Paradigm) กับกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric Environmental Legal Paradigm) ทั้งสองกระบวนทัศน์มีรากฐานมาจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview) ที่แตกต่างกันแบบชัดตรงข้าม และความต่างต่างนั้นส่งผลต่อบทบัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมและการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ (จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรร, 2561) ซึ่งได้มีความเห็นของนักสิ่งแวดล้อมที่มีชื่อเสียง เช่น ศาสตราจารย์โทมัส เบอร์รี นักประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นผู้สร้างหลักปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence Philosophy) กล่าวว่า “วิกฤตที่มนุษย์เผชิญอยู่ในเวลานี้ ตั้งแต่การสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์จำนวนมากไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพภูมิอากาศ รวมถึงความไม่เสมอภาคทางสังคมและเศรษฐกิจในช่วง 2-3 ศตวรรษที่ผ่านมา เป็นผลมาจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ใช้เกณฑ์มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่ยกชูและคำนึงถึงผลประโยชน์ระยะสั้นของมนุษย์และความสุขสบายของมนุษย์และนิติบุคคลบางกลุ่มที่มีสิทธิในการแสวงหาผลประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ แต่ธรรมชาติและสรรพสิ่งไม่เคยได้รับการรับรองสิทธิใด ๆ นอกจากเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) เท่านั้น โดยกฎหมายดังกล่าวมีแรงขับเคลื่อนด้วยอำนาจ เงิน และความไม่รู้จักพอของมนุษย์ที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้การทำลาย การละเมิดธรรมชาติเป็นสิ่งชอบด้วยกฎหมาย (Berry Thomas, 1999) มีกฎหมายในหลายประเทศวางบรรทัดฐานว่า “ความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อมจะบรรลุเป้าหมายได้ก็ต่อเมื่อเรายกออกจากหลักการที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่หลักการที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง โดยควรให้ความเคารพธรรมชาติด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติ และต้องเปลี่ยนทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางกฎหมายจากกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง”

ดังนั้น จากความเห็นในทางวิชาการตามที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการโต้แย้งกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางว่าเป็นกลไกแห่งสิทธิที่ไม่มีประสิทธิภาพ และสนับสนุนกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ดังนั้น จึงเป็นความสำคัญของปัญหาที่งานวิจัยนี้มุ่งศึกษา เพื่อนำเสนอกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ กฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย
4. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย** ได้แก่ ผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง (Stakeholders) จำนวน 25 คน ที่มาจากการใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการด้านกฎหมาย จำนวน 5 คน กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 5 คน กลุ่มกระบวนการยุติธรรม จำนวน 5 คน กลุ่มทนายความด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 คน และกลุ่มบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน โดยประเด็นสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า และดำเนินการสัมภาษณ์โดยตรงระหว่างผู้วิจัยกับประชากรสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร

2. **เครื่องมือการวิจัย** ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้สัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง (Stakeholders) จำนวน 25 คน

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความในวารสาร เอกสารสัมมนา บทความและหนังสือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งเอกสารภาษาไทยและต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบกรอบแนวคิดที่เป็นรากฐานสำคัญทั้งสองกระบวนการทัศน์ ได้แก่ โลกทัศน์สิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview) จริยธรรม (Ethics) นิติปรัชญา (Legal Philosophy) แนวคิด (Conceptual) ที่มีอิทธิพลต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม และศึกษากฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ ปณิญาสากล่าวด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ปณิญาธิโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ กฎบัตรโลกธรรมชาติ ปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 (Cornac Cullinan, 2011) นอกจากนี้ ศึกษานโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติและกฎหมายไทย ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

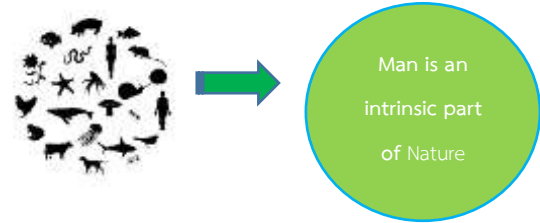
ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องประธานแห่งสิทธิ: กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

1. การศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาเปรียบเทียบ โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Environmental Worldview) กับโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco centric Environmental Worldview) พบว่ามีความแตกต่างกันในสาระสำคัญ และมีความสัมพันธ์ต่อกลไกแห่งสิทธิทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มีทัศนะว่า “Man above all and abuse nature” ส่งผลต่อระบบความคิดที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติได้ และธรรมชาติเป็นเพียงทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของมนุษย์” ตรงกันข้ามกับโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ทัศนะว่า “Man is an intrinsic part of Nature” ส่งผลต่อระบบความคิดที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “มนุษย์อยู่ในธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์พึ่งพิงธรรมชาติและไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติ ธรรมชาติไม่ใช่ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ และ

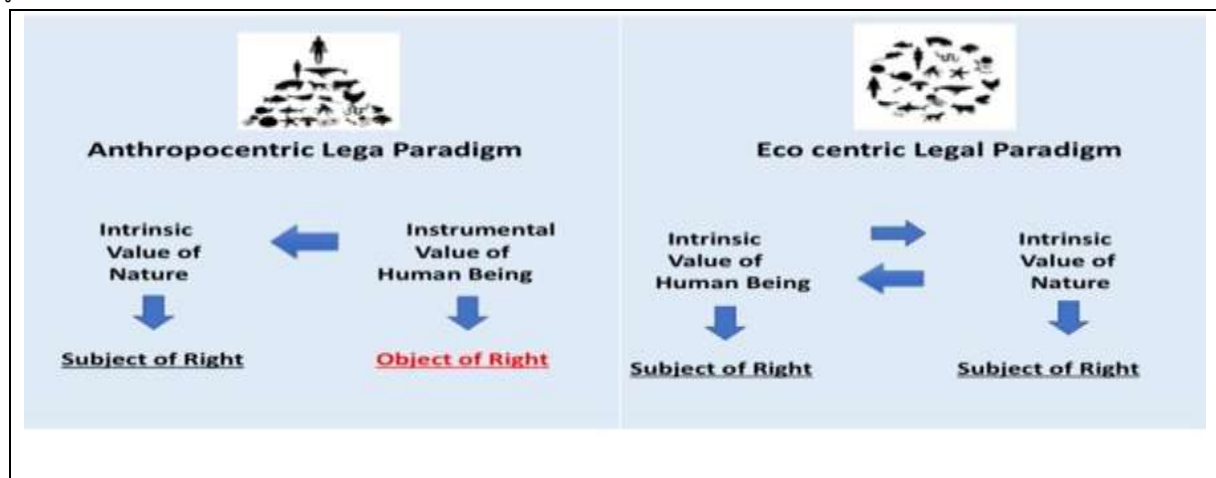
มนุษย์ควรดำรงอยู่ในความกลมกลืนกับธรรมชาติ” ด้วยโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมตามที่กล่าวมานี้ ส่งผลต่อทัศนคติ ระบบความคิด พฤติกรรม จริยธรรมสิ่งแวดล้อม นิติปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี หลักการ รวมถึงกลไกกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Legal Paradigm)” ซึ่งกระบวนทัศน์ทั้งสองมีกรอบแนวคิดที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง (ดูภาพที่ 1) และความแตกต่างนี้มีอิทธิพลที่สำคัญยิ่งต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม (ดูภาพที่ 2)

Anthropocentric Environmental Worldview	Eco- centric Environmental Worldview
 มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ มนุษย์ควบคุมธรรมชาติได้ ธรรมชาติเป็นทรัพย์สินที่มีเพื่อประโยชน์ของมนุษย์	 มนุษย์อยู่ในธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์พึ่งพิงธรรมชาติและไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติ ธรรมชาติไม่ใช่ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ มนุษย์ควรดำรงอยู่ในความกลมกลืนกับธรรมชาติ

รูปภาพที่ 1 การเปรียบเทียบโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม (ที่มา: จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม, 2565, น.132)

2. การศึกษาเปรียบเทียบกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

ผลการวิจัยพบว่า ความแตกต่างของกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric-environmental Legal Paradigm) กับกระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric Environmental Legal Paradigm)

รูปภาพที่ 2 เปรียบเทียบกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับกระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (ที่มา: จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม, 2565, น.135)

กระบวนทัศน์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Legal Paradigm) หมายถึง ชุดกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ประกอบด้วย โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม นิติปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้างกลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม (จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม, 2561, น.15) ผลการวิจัยพบว่า กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง มีความแตกต่างกันแบบชัดเจนชัดชัด ซึ่งความแตกต่างทั้ง 3 ประการได้ส่งผลกระทบต่อการคุ้มครองและรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

2.1 ความแตกต่างในการรับรองให้ธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) การรับรองให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) มีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิ เนื่องจากสถานะบุคคลตามกฎหมายส่งผลต่อการเป็นผู้มีสิทธิและมีความสามารถในการใช้สิทธิ นอกจากนี้ สถานะของบุคคลธรรมชาตินี้ยังเป็นตัวกำหนดหน้าที่ของคนในสังคม หน่วยงานรัฐ ประเทศ รวมถึงประชาคมโลกที่จะต้องกระทำการ จดเว้นกระทำการ เพื่อประโยชน์ หรือเพื่อการคุ้มครองสิทธิของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Environmental Legal Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่กำหนดไม่ยอมรับคุณค่าของธรรมชาติในระดับที่ยกยูดและรับรองให้มีสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) แต่ตรงข้ามกับกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco – centric Environmental Legal Paradigm) ที่ยกยูดคุณค่าของธรรมชาติและรับรองให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) การรับรองสิทธิให้แก่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเช่นนี้ ส่งผลให้ธรรมชาติได้รับการคุ้มครองโดยตรง (Christopher D. Stone, 2010)

2.2 ความแตกต่างในการกำหนดให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) หรือวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องจากกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มีทัศนะที่มองเห็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ (Object) ที่มีไว้เพื่อสนับสนุนประโยชน์ของมนุษย์ เป็นกระบวนทัศน์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่ยึดอยู่บนพื้นฐานของการอิงผลประโยชน์ของมนุษย์ (Based on Human Being) ส่งผลกระทบต่อกลไกแห่งสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) (2) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และ (3) สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ สัมปทานสิทธิ และหมายความรวมถึง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ด้วย ส่วนกระบวนทัศน์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมีพื้นฐานมาจากโลกทัศน์สิ่งแวดล้อมที่มองเห็นคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value of Nature) และต่างก็มีสิทธิดำรงอยู่อย่างกลมกลืน เกื้อหนุนและค้ำจุนกัน โลกทัศน์เช่นนี้ส่งผลต่อจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics) ที่ขยายขอบเขตไปถึงจริยธรรมทางกฎหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่ยอมรับถึงความจริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) จึงส่งผลต่อกลไกทางกฎหมายที่กำหนดให้มีมนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย แต่ธรรมชาติก็เป็นผู้ที่มีสิทธิตามกฎหมายในฐานะ “ประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right)” มีความสามารถตามกฎหมาย (Legal Standing) และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยตรงในฐานะผู้ทรงสิทธิ ผู้เสียหาย รวมถึงการเยียวยาความเสียหายด้วย ซึ่งการรับรองสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) มนุษย์และธรรมชาติเป็นผู้มีสิทธิในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) (2) ธรรมชาติไม่ใช่วัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และ (3) สิทธิที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง คือ สิทธิของธรรมชาติและสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมที่ดีควบคู่กันไป

2.3 ความแตกต่างในการกำหนดสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) กับสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) จากการศึกษาพบว่า กลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทศบัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็น สิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) หรือที่เรียกว่า “สิทธิด้านสิ่งแวดล้อม” (Rights to the Environment) ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Rights to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Rights to Public Participation) และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Rights to Access to Justice) รวมถึงสิทธิชุมชน (Community Rights) ด้วย ส่วนกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทศบัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) ได้แก่ สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature) และสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Rights to a Healthy Environment) และใช้กลไกของสิทธิเชิงกระบวนการเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อให้เป็นกลไกแห่งสิทธิที่มีประสิทธิภาพ

3. การศึกษากลไกแห่งสิทธิของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย

ผลการวิจัยพบว่า กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่รับรองให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ ดังนี้

3.1 กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ พบว่า กระบวนการทศบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางได้รับการยอมรับในมติทางกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ กล่าวคือ มีการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติในมติทางกฎหมายระหว่างประเทศตามที่ปรากฏใน กฎบัตรโลกธรรมชาติ และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010

3.2 กฎหมายสิ่งแวดล้อมต่างประเทศ ในกฎหมายต่างประเทศหลาย ๆ ประเทศก็ได้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ เช่น กฎหมายของสาธารณรัฐเอกวาดอร์ สาธารณรัฐโบลิเวีย สหรัฐเม็กซิโก โคลัมเบีย กฎหมายระดับท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกาที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติหลายมลรัฐด้วยเช่นกัน และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ศาลได้สร้างหลักกฎหมาย (Judge Made Law) ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ เช่น อินเดียและนิวซีแลนด์ และประเทศเนปาลกำลังอยู่ระหว่างแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยแก้ไขเพิ่มเติมให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ นอกจากนั้น ประเทศญี่ปุ่นแม้จะไม่มี การรับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นลายลักษณ์อักษร แต่แนวคิดเรื่องการยอมรับสิทธิของธรรมชาติเริ่มมีการเคลื่อนไหวมานานกว่า 40 ปี โดยมีการฟ้องคดีในนามของธรรมชาติกว่า 20 คดี (จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม, 2561)

3.3 กฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย สำหรับประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทศบัญญัติกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้น กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของไทยจึงเป็นกลไกแห่งสิทธิที่ยังไม่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่อย่างใด สิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่กฎหมายไทยจึงเป็นเพียงสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Rights to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Rights to public participation) และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Rights to Access to Justice) รวมถึงสิทธิชุมชน (Community Rights) จึงกล่าวได้ว่า กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของไทยเป็นกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทศบัญญัติกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเท่านั้น ยังไม่มีการนำกลไกภายใต้กระบวนการทศบัญญัติกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมาปรับใช้แต่อย่างใด

4. การศึกษากลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า กลไกแห่งสิทธิที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยตรรกะพื้นฐาน “สิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย” และเมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า “สิทธิ” หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งที่กฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองให้” ย่อมชี้ให้เห็นว่าการจะได้รับความคุ้มครองต้องได้รับการรับรองให้เป็นประธานแห่งสิทธิหรือเป็นผู้ทรงสิทธิเสียก่อน แต่เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเห็นได้ว่าลักษณะที่สำคัญของกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทศบัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางตามที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมวลมนุษยชาติมาเป็นเวลานานกว่า 3 ศตวรรษ มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ มนุษย์เป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right)

และสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ที่มุ่งเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการคุ้มครอง ได้แก่ สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ สัมปทานสิทธิ สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน และสิทธิการเช่า เป็นต้น นอกจากนี้กฎหมายยังขยายสิทธิให้แก่บุคคลสมมติที่เรียกว่า “นิติบุคคล” (Juristic Person) ให้เป็นผู้ทรงสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติอย่างมากมาจนเกิดความเสียหายต่อธรรมชาติและกลายเป็นปัญหาลุกลามไปถึงขั้นวิกฤตจนเกิดการรวมตัวกันของประชาคมโลกเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตและได้บัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหลายฉบับด้วยกัน แต่กระนั้นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาในระดับสากลและเป็นต้นแบบของกฎหมายสิ่งแวดล้อมของรัฐภาคีสมาชิกในช่วงศตวรรษที่ 20 – 21 ยังคงดำเนินต่อไปจนกลายเป็นกระบวนทัศน์สายหลักด้วยกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ได้รับการคุ้มครองและรักษา จึงถือได้ว่าเป็นกลไกแห่งสิทธิที่มีข้อบกพร่อง มีข้อจำกัด และเป็นอุปสรรคต่อการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ตรงกันข้าม หากพิจารณากลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นกลไกแห่งสิทธิที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในระดับที่ยกชูและรับรองสิทธิให้เป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Rights) ลักษณะที่สำคัญของกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองโดยผลของกฎหมาย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องประธานแห่งสิทธิ: กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญและความสัมพันธ์ต่อกลไกแห่งสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มีทัศนะว่า “Man above all and abuse nature” ส่งผลต่อระบบความคิดที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า “มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติได้ และธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของมนุษย์” ตรงกันข้ามกับโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ทัศนะว่า “Man is an intrinsic part of Nature” เนื่องจากเป็นผู้ทรงสิทธิและมีความสามารถในการใช้สิทธิผ่านผู้แทนแห่งสิทธิ

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง พบว่า สิ่งแวดล้อมจากที่กล่าวมาในข้างต้นส่งผลต่อทัศนคติ ระบบความคิด พฤติกรรม จริยธรรมสิ่งแวดล้อม นิติปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี หลักการ รวมถึงกลไกกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Legal Paradigm)” ได้ส่งผลกระทบต่อคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ คือ ความแตกต่างในการรับรองให้ธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) ความแตกต่างในการกำหนดให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) หรือวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และความแตกต่างในการกำหนดสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) กับสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights)

3. เพื่อศึกษากลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย พบว่า กระบวนทัศน์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางได้รับการยอมรับในมิติทางกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายหลายประเทศกำหนดกฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติ ทั้งในประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณีซึ่งศาลได้สร้างหลักกฎหมาย ต่างก็ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ส่วนกฎหมายของไทยยังไม่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่อย่างใด แต่สิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่กฎหมายไทยเป็นเพียงสิทธิเชิงกระบวนการในกฎหมายอื่น ไม่ใช่กฎหมายการรับรองสิทธิของธรรมชาติโดยตรงอย่างเช่นต่างประเทศ

4. เพื่อศึกษากฎเกณฑ์สิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน พบว่า การรับรองสถานะบุคคลทางกฎหมาย (Legal Person) ให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Rights) ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองโดยตรง จึงเป็นกลไกแห่งสิทธิที่เหมาะสมในการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้น แนวทางที่จะคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลไกทางกฎหมายที่เหมาะสมได้แก่ เปลี่ยนจากกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์สิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature) และสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Rights to a healthy environment มาบูรณาการร่วมกับสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) หรือที่เรียกว่า “สิทธิด้านสิ่งแวดล้อม” (Rights to the environment) ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Rights to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Rights to public participation) และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Rights to Access to Justice) รวมถึงสิทธิชุมชน (Community Rights) ก็จะทำให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองอย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องประธานแห่งสิทธิ: กลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. จากการศึกษาเปรียบเทียบกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์สิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง พบว่า โลกทัศน์สิ่งแวดล้อมของ 2 กระบวนทัศน์มีความแตกต่างกันแบบชัดเจนชัด และความแตกต่างกันนี้ได้ส่งผลต่อกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม 3 ประการ ได้แก่ 1) ความแตกต่างในการรับรองให้ธรรมชาติมีสถานะบุคคลตามกฎหมาย 2) ความแตกต่างในการกำหนดให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิหรือวัตถุแห่งสิทธิ และ 3) ความแตกต่างในการกำหนดสิทธิเชิงกระบวนการกับสิทธิเชิงเนื้อหา ซึ่งความแตกต่างตามที่กล่าวมานี้ส่งผลต่อการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ตามตรรกะพื้นฐานสิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และเมื่อพิจารณากลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่กำหนดให้มนุษย์รวมถึงนิติบุคคลเป็นประธานแห่งสิทธิเป็นผู้ทรงสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติอย่างมากมาย เช่น สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ สัมปทานสิทธิ ฯลฯ จนเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในระดับวิกฤตและลุกลามไปถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรืออื่น ๆ ต่อไป

2. ความคิดเห็นของผู้วิจัย เห็นว่า ผลจากการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการศึกษานักกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลายประเทศที่ได้ศึกษาวิจัย และได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่า กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่นอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วยังกลายเป็นต้นตอแห่งปัญหา และสนับสนุนให้นากลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในระดับที่ยกชูและรับรองสิทธิให้เป็นประธานแห่งสิทธิมาใช้เป็นกลไกในการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อม ซึ่งลักษณะที่สำคัญของกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองอย่างยั่งยืน ตามตรรกะพื้นฐาน “สิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย”

3. ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับผู้คนในสังคม โดยมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเคารพสิ่งแวดล้อมเช่น กฎหมายการคุ้มครองแม่น้ำ เป็นต้น มุ่งเน้นให้สังคมต้องเล็งเห็นความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยควรให้ความสำคัญเคารพธรรมชาติด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติ และต้องเปลี่ยนทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวน

ทัศน์ทางกฎหมายจากกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะบรรลุเป้าหมายได้ก็ต่อเมื่อเราออกจากหลักการที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่หลักการที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางให้จงได้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

งานวิจัยนี้ได้เสนอแนะกลไกแห่งสิทธิที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อม ได้แก่ การเปลี่ยนจากกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์สิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นกลไกแห่งสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญของไทย ก็จะทำให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเสนอแนะหัวข้อวิจัยครั้งต่อไป คือ “ร่างกฎหมายต้นแบบเพื่อนำสู่การบังคับของกลไกแห่งสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถของ ศาสตราจารย์ ดร.สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ ที่ให้ความรู้และให้ประสบการณ์การวิจัย ให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดอันเป็นคุณประโยชน์ต่อการจัดทำวิจัยในครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านผู้ซึ่งได้สละเวลาอันมีค่าที่ให้ข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึก การร่วมแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของทุกท่านครบถ้วนสมบูรณ์ตามวิธีวิทยาการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- จรัส โฆษณานันท์. (2552). *นิติปรัชญา (Legal Philosophy)*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จุมพต สายสุนทร. (2550). *กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ: การคุ้มครองและการรักษาสีงแวดล้อมทางทะเล (Protection and Preservation of The Marine Environment)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). แก๊ซเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จุฬาพัฒน์ กิริติภูมิธรรม. (2561). กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี (Framework Law for The Protection of The Rights of Nature or The Rights of Mother Earth). *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 10(2), 583-615
- _____. (2565). *ความสัมพันธ์ของการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสีงแวดล้อมที่ดี (The Relation of The Recognition of The Rights of Nature and The Protection of Human Rights to A Healthy Environment)*. นำเสนอและเผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 9 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 7 มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2565 วันที่ 28 พฤษภาคม
- สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสีงแวดล้อมระหว่างประเทศ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสีงแวดล้อม. (2556). *สรุปข้อตกลงพหุภาคีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสีงแวดล้อม*. สำนักพิมพ์ ไอเดีย สแควร์.
- Bery Thomas. (1999). *The Great Work Our Way into the Future*. Ethics and Ecology New York: Harmony/Bell Tower.
- Christopher D. Stone. (2010). *Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for Natural Objects* in David R Keller. (ed). *Environmental Ethics: The Big Questions* (Wiley-Blackwell, 2010)
- Cormac Cullinan. (2011). *The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth: An Overview*. The Rights of Nature Council of Canadians: Canada.